

Oryantalizm ve Bizim Oryantalistler

Mesut Mezkit*

mesutmezkit@gmail.com

ÖZET

Bu makalede Oryantalizmin amacı, ortaya çıkışı, gelişimi –kısaca- ele alınacaktır. Genelde Doğu, özeldede ise Türkiye üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır. Oryantalizm-Globalizm ilişkisine dikkat çekilecektir. Oryantalist yazarların-Bernard Lewis gibi- tarihi hakikatleri nasıl çarpıttığını; dikkatlice okunduğunda, barındırdığı tehlikeler izah edilecektir. Özellikler Oryantalist kaynaklı bilgilerin Türk Aydınını nasıl yönlendirdiğini, oryantalist zihni alt yapıyı nasıl oluşturduğu örneklere dile getirilecektir. Somut olması açısından Nobel Edebiyat ödüllü yazar Orhan Pamuk'un düşünce yapısıyla oryantalezmin nasıl örtüştüğüne temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Globalizm, Türk Aydını, Doğu, Müsteşrik, Batı Uygarlığı

Evvelki sistemin dumura uğrayıp, muhalif fikir ve müteharrik hareketin mükemmeliyete doğru yönelmesi; önceki sistemin bağnaz müdafilerin içine sindiremeyeşi, yaşlı dünya tarihi göstermiştir ki; ilkler, sonrakileri hep engellemeye çalışmış, yok etmek istemişlerdir. Bunlar, evvela ilmi objektivite(!) adı altında, altın tepside sunulur; hedeflerine ulaşmaya başladıklarında asıl maksatları ortaya çıkacaktır. Bundan dolayıdır ki Emperyalist Batı Uygarlığı, sömürme ve semirme amacı için ilmîlik kisvesiyle bir disiplin ortaya koymuştur: Şarkiyatçılık ya da Oryantalizm

Oryantalizm, Globalizmin 18.yüzyıldaki vazifesini deruhte etmek gayesiyle ilmî disiplin süsü verilerek; yüzyıllardır devam edegelen "haçlı ruhunun" o meşum yüzünün tarif edilmiş şeklinden başka bir şey değildir. Hâlihazırdaki zihniyetin AB kapılarında, kendimize mahsus hasletlerimizi almak uğruna feda edilen bütün kıymetlerimizin heba oluşunu izlemek; Oryantalizmin, aktüel adıyla Globalizmin ne kadar müessir bir güce eriştiğini görmek, insanı endişeye sevk ediyor.

Şarkiyatçılık (Oryantalizm) daima Doğu'nun geleneklerini, göreneklerini, âdetlerini, edebiyatını, hayat tarzlarını; şiirinden musîkisine; dilinden dinine kadar; Şark'ı şark yapan kıy-

metleri mercek altına alması ve neticede bunu sömürgeleştirmenin, köleleştirmenin yolunu açma gayesi taşıdığını; şimdiye kadarki tatbikatlardan anlamaktayız. Bazılarının iddia ettiği gibi Oryantalizm sadece Doğu'yu araştırmak, Şark'ın gizemli dünyasını aralama ve bunları kendi halklarına aktarma amacı taşıyaydı, yıllardır yapılan "iyi-kötü" tartışma vasatına imkân verilmezdi. En azından arkasında yatan kötü niyetlerini açığa çıkarma maksadına matuf araştırmalar yapılmazdı. Ancak, Oryantalizmin esasını teşkil eden "biz ve ötekiler" tefrikinin kesin çizgilerle olması, meselenin mecrasını değiştirmiştir. Bunu Oliver Kontny şu şekilde izah eder: "Oryantalizm, bir bilim dalı, bir söylem tarzı (discourse), bir siyasî ideoloji ya da bir dünya görüşü olarak değerlendirilebilir. Ama en geniş tanımıyla, oryantalezmin temeli "biz-onlar" düalizmine dayanır. Oryantalizm, kendini Batı (occident) denilen bir siyasî-kültürel oluşuma ait hisseden birinin Doğu (orient) olarak tasvir ettiği bir oluşumun öğeleri hakkında konuşmasıdır. Bu bağlamda Şark nosyonunun, Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren geliştirilen söylemden üretilen bir yapı (construct) olduğu vurgulanmaktadır" (Kontny:2002:117).

Edward Said'in buna tekabül eden Şarkiyatçılık tarifi de şöyledir: "...

(O)ryantalizm kültür, bilim ve kurumlar tarafından sessizce meydana çıkarılmış basit bir tema yahut politik bir alan değildir. Doğu üzerine yazılmış eserlerin geniş ve yaygın bir koleksiyonu da değildir... Batı'nın "Doğu" dünyasını ezmeye yönelik hain bir "emperyalist komplosu" da sayılmaz ve bu görüşü temsil etmez. Oryantalizm esestetik, bilimsel, ekonomik, sosyoloji, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığı ile "aktarılmaya" çalışan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünüdür. Oryantalizm coğrafi ir ayırım değil-dünya Doğu ve Batı olmak üzere eşit olmayan iki ayrı bölüme ayrılmıştır- bir seri "çıkarlar" toplamıdır. Bu çıkarlar sadece oluşturulmuş değildir. Aynı zamanda bilimsel keşifler, filolojik çalışmalar, psikolojik analizler, manzara tarifleri ve sosyolojik açıklamalarla ayakta tutulmaya çalışan müesseselerdir. Bu sistem açıkça ayrı bir dünyanın yönlendirilmesi, kullanılması, hatta eritilmesi için gösterilen gayretlerin tamamını kapsar. Oryantalizm bilhassa brüt politik iktidarla ilişkili görünmeyen bir hitap şekli, fakat çeşitli iktidarların kuvvet farklarından doğan ve varlığını öylece sürdüren dengesiz bir alışveriş düzeyidir. Bu alışveriş bir ölçüye kadar sömürge ve imparatorluk idarelerinde olduğu gibi siyasal iktidarla; linguistik, mukayeseli anatomi yahut modern politik ilimlerden herhangi biri olarak

geçerli ilimler alanında entelektüel iktidarla; din, kanunlar, kıymet hükümleri, ulusal zevk ve edebiyat alanında kültürel iktidarla; "Biz" ve "Onlar" esasına dayanan fikirler halkası içinde ahlakî iktidarla sürer gider" (Said:1998:26-27).

Batı, şunu iyice anladı: Doğu, Batı'nın karanlıktan çıkmasına -daima dayanak ve ana kaynak olmuştur. Rönesans Doğu'nun eseridir. Belki ilk safhada "iyi ya, Batı, Doğu'yu taklit etmiştir" gibi bir düşünce akla gelebilir. Ancak, bunun geçerli olabilmesi için tekabülîyet esasına dayanması gerekirdi. Yani, "hüsn-ü niyet" in varlığı icap ederdi. Aksine, Doğu'ya borçlu oldukları bütün varlıklarını vahşi kapitalizme dönüştürme çabaları ve daha fazla semirtme iştahlarını -ilmî disiplin şeklinde- 18.yüzyılın sonlarından itibaren "*bilimselleştirdiklerini*" ilân ettiler! Yine bununla alâkalı Kontny şöyle der: "Batı, Haçlı seferlerinde gücünü Doğu'nun üstünlüğünden alma ihtiyacını ispatlama gayreti içerisindeydi. Ortaçağ boyunca belirgin olan bu çatışma, modern çağın doğuşu açısından yine inşa edici bir etkidir. Bir taraftan kapitalist uygarlığın önşartı olarak ilkel sermaye birikimi sürecini, yani ağırlıklı olarak Avrupa'nın keşifçi ve sömürgeci yayılmasını esas alıyorsak, bu sürecin önünü açan büyük olgu, *reconquista* (feth-i tekerrür) denilen, Arapların ve Yahudilerin İspanya'dan sürülmesiyle sonuçlanan hamledir. Bu olmadan Kolombus'un, Vasco da Gama'sın ve sonrasının da olamayacağı genelde kabul edilen bir görüştür. İspanya'daki hamlenin kızışması zaten, Konstantinopolis'in (1453 yılında Osmanlı'nın eline geçmesine bir tepki olarak da görülebilir. Diğer taraftan daha 16. yüzyılda hem Protestanizmin Almanya'da ağırlık kazanabilmesi için hem de Alman Habsburg İmparatorluğunun iç politikası açısından kritik bir dönemde birlik ve bütünlüğünü koruyabilmesi açısından yine Osmanlı'nın Balkan hattı üzerinden ilerleyerek oluşturduğu "*Türk tehdidi*" önemlidir. Osmanlı'nın Avrupa'ya dayanması, tarihçi Winfried Schulze'nin sözleriyle

Avrupa'nın "*modern, yani hesapçı ve çıkarlarını gözetken siyaset anlayışını*" bulması, ortak Garp Hristiyanlığına aidiyet fikrinden ayrılarak Machiavelli tarafından ustaca dile getirilmiş, çıkar politikasını uygulamaya zorlayan en temel etkenlerden biridir.

Kısaca Avrupa, Ortadoğu uygarlığının değişik uzantılarıyla çatışarak kendini şekillendirdi. Oryantalizm tartışmalarında bu siyasî paradigmatik gerçeklik hep akılda tutulmalıdır. Çünkü bu, fikrî bir oluşumun maddî temelini teşkil ediyor" (Kontny: 2002:118-119).

Batının varlığına mücadelesi Doğu'yu sınırdan tutmasına bağlıydı. Hudedu ise kendi çizecek; güvenliği/ mevcudiyeti garanti altına alınmış olacak. Bu hareket tarzı, bütün yönleriyle sahip-köle ilişkisine dayandığından dolaydır ki şartları hep kendisi tayin etme makamında görerek, tarihi şekillendirmekten geçtiğine iman etmiştir. Şekillenen tarihi hakikatler, kabuğuna çekilmeye icbar edilmiş bir toplum üretir. Kendi kabuğunda mücadele eden cemiyet kainatın bulunduğu halden başka tasavvurata akledemediğinden öğretileni benimseme yoluna gidecektir. Kafasında daima heyülâ teşekkül edecektir. Varlığını başkalarına borçlu olduğu fikriyle hareket eden milletler, bu ruh haliyle hedeflerini belirleyeceklerdir. Bunları da kendilerine belleten ilmi! bir disiplin olması, tümsek aynadaki silüetin bilimsel! verilerin sahiplerini dev aynada görülmesini kolaylaştıracaktır. Ezilmişlik, korkaklık, acziyetlik ve elaçma melekesi Oryantalizmin tayin ettiği esas düşüncedir. Bu fikrî sapkınlığın en kolay sahası da tarihtir. Tarihi hakikatler en son hakim zihniyet ve gücün tekelinde olduğundan, bu alanda istedikleri gibi at oynattıkları bir gerçektir.

Oryantalizmin ve Oryantalist zihniyetin Osmanlı Türk tarihine bakışı

Oryantalist bilimciler, katı ortaçağ bakış açısından yumuşamış gibi temayüllere girdiğini zannetmek; safdilliktir. Özellikle Oryantalist birçok

araştırmacının, Doğu'ya ait ne varsa; tabiatıyla Müslüman-Türlere mahsus hakikatleri ince ayarlarla bilimin emrine arz etmişlerdir! Hususiyle Osmanlı tarihine yaklaşımları Oryantalistlerin hangi saiklerle hareket ettiği ve ülkemizde de nasıl taraftar bulduğu ayrıca araştırılması gereken bir konudur. O kadar ki, Osmanlı-Türk tarihi hakkında yazılan birçok tarihi hakikatler aslından saptırılmıştır. Genel ifadelerle gerçekmiş gibi görülen, ancak meselenin teferuatına inildiğine ise insanlara zehirini zerk eden Oryantalist fikirlerle karşılaşsınız. Hatta bu akıldanelerin, sadece batılı olması da mevzu bahis değil; bilakis onların bizdeki temsilcileri de aynı düşünceleri insanımıza şırınga etmektedirler. Burada iki misal zikredeceğiz. "Bilimsellik" adına hakikatler nasıl aslından çarpıtıldığına şahitlik edeceğiz.

Bu gerçekler insanı dehşete düşürmektedir. Bütün tarihe bu kafayla bakıldığını düşünürsek, neden reddi mirasın bugünkü boyutlara ulaştığını daha iyi anlarız.

Konumuza geçmeden evvel şuurltına yerleşmiş oryantalist zihniyetin açık edilmesi önemlidir: "Osmanlılar, uzun süre Hristiyan yöneticilere kral ünvanından daha üstün bir ünvanla hitap etmeye yanaşmadı. Fas Sultanları, sultan terimini diğer Müslüman ve hatta Hristiyan Avrupalı yöneticiler için ayırım gözetmeksizin kullandıkları halde, Osmanlılar, bu terimi *kıskanç* (vurgu tarafımıza aittir-M.M.) bir tutumla sadece kendilerine hasretmiş, Avrupalı hükümdarlar şöyle dursun, diğer Müslüman yöneticiler için bile daha aşağı ünvanlar kullanmışlardır" (Lewis: 2000,249).

İlki, Bernard Lewis'in "Müslümanların Avrupa'yı Keşfi" kitabındaki bilgilerden biri şudur: Malum, Rusların Akdeniz'e girerek 1770 yılında Osmanlı Donanması'yla karşılaşması ve Osmanlı Donanması'nın, gelen bilgilere kulak asmayan bazı devlet adamlarının sebep olduğu Çeşme faciasıdır. Bernard Lewis, burada Osmanlı Devlet idaresinin cahillik içinde olduğuna

işaret ederek, beyinler sulandırılmaktadır. Şöyle der Lewis "Türk bahriyelileri ve coğrafyacılarının Akdeniz ve ötesiyle pek bilgiye sahip oldukları da şüphelidir. 1770 yılında Rus donanması batı Avrupa'yı dolanarak Ege'de ansızın Osmanlıların karşısına çıktığında, Osmanlı hükümeti, Venedik hükümetinin Rus donanmasına Baltık'tan Adriyatik'e seyir etme izni verdiği gerekçesiyle Venedik temsilcisini resmen protesto etti. Bunun sebebi bazı Ortaçağ haritalarında bu iki denizin Venedik'teki güney ucunda bir kanal varmış gibi gözüktüyor olmasıydı. Katip Çelebi ve öğrencilerinin daha doğru bilgiye sahip oldukları kesin olmakla birlikte, anlaşılan o ki, Bâb-ı Âli'deki memurlar hâlâ Ortaçağ'a ait coğrafya eserlerinden yararlanıyorlardı" (Lewis:2000,182-183). Şunu demeye getiriyor Bernard Lewis: "Osmanlılar o kadar kara cahil yöneticilerin elinde zebun idiler ki, Rus filosunun Baltık Denizi'nden Adriyatik'e çıkan bir kanaldan geçerek Akdeniz'e girdiklerini zannediyorlardı. Oysa Ruslar, Cebelitarık Boğazı'ndan geçerek Akdeniz'e girmişlerdi!" (Armağan: 2004).

İşte, modern tarihçiden Osmanlı'ya yüklenen kara mizah örneği. Halbuki bu husus zamanın vakânüvisi (Zamanın olaylarını kayıt altına alan tarihçi) Vâsıf Efendi hadisenin bu şekilde olmadığını izah ederek hakikati dile getirmiştir.

"Rusların Akdeniz şartlarında gemileri yetersiz, kaptanları da eğitimsiz olduğundan Venedik ve İngiliz kaptanları kiraladılar ve denizcilik ilminde donanımlı hale geldiler. Ruslardan nefret eden bazı milletler ise gizlice Devlet-i Âliyye'yi Rusların niyetinden haberdar ederek ceğe hazır olmaları tavsiyesinde bulundu. Bunun üzerine devrin ileri gelenleri bu haberin bir şaşkıncı olduğunu ve Rusların Baltık'tan Akdeniz'e onların söylediği şekilde gönderilmesinin mümkün olmadığını düşündüler. Bunun saçma bularak taviseye uymadılar. Öte yandan Ruslar aniden İnebahtı önlerinde Osmanlı

donanmasının karşısına çıkınca da dehşete kapıldılar. Rus başarısını imkânsız bulan bu kişiler utanç denizinde yuvarlandılar..." (Efendi; Nak.: Armağan, 2004).

Anlaşılabileceği üzere burada Lewis'in iddia ettiği gibi bir cehaletten eser yok. Ancak, bazı devlet yöneticilerinin dikkatsizliği ve vurdum duymazlığı sözkonusudur. Belki de görüş farklılığından neşet eden bir mağlubiyet ve bunun hayıflanması vardır.

Diğer bir tarihi yanılmaca da şudur: Bizdeki oryantalist temsilcilerin ve takipçilerinin bakışıyla kendi cehaletini Osmanlıyı kötüleyerek, Osmanlı-Türk devletini gelişmelere kapalı göstererek örtme gayretindedir. Bu gayreti bir bilim! adamımızda görmemiz mümkündür.

1932'de yapılan Birinci Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı konuşma da Yusuf Hikmet Baydur, Fransızca ansiklopedinin 26.cildinin 606. sayfasında Firmin Didot isimli bir zattan, II.Beyazıd'ın memlekete matbaanın gelmesini idam cezasıyla engellediğini nakleder. Ve Baydur bu delile! dayanarak şu hükmü verir: "İşbu hükümdarın meslek ve hareketlerini bildikten sonra buna inanmamak için sebep yoktur" (Baydur: Nak: Armağan: 2004).

Nasıl bir tarih cehaletinin ortada kol gezdiğine en büyük delil, bu kişin verdiği örnekte gizlidir. Kendisinin nasıl bir tarih anlayışına sahip olduğuna delil ve hangi menbada beslendiğine kaynak teşkil edecek bir vakıadır.

Diğer bir hadise yine Oryantalist bilimin! bize sunduğu malumatlarla beslenen tarihçi anlayıştır. Şöyle ki, padişahın birisi gemilerle gelen kitapları limanlarımızdan içeriye sokmayıp denize döktürmesi gibi tarihi kezaletliğin bir yansımasıdır. Bu padişah, kitapları kendi denizine değil de Adriyatik denizine döktürerek bir nevi ilme düşmanlığını ispatlamış oluyor! Hakikatte ise bu meselenin aslı anlatıldığı gibi değildir. Olay, bir inancın temellerini sarsıcı cereyanlardan, tahripkâr davranışlardan kendi ülke-

sini ve bütün İslâm âlemini korumaktır. Zira, vazifesi de budur. Mesele şudur: Venedik'te basılan Kur'an-ı Kerim ve hadis kitaplarının ithaline izin verilmiştir ama öncelikle bunlarda herhangi bir hata var mı yok mu diye Şeyhülislâmlığa birer numune gönderilmiştir. Kurul yaptığı tetkik neticesinde Venedik'te Arapça'yı iyi bilmeyen bir heyetin başkanlığında basılan Kur'an-ı Kerim nüshalarının hatalı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu hatalı Kur'an-ı Kerim'lerin müslümanlara arz edilmesi dinen sâkincalı bulunmuştur. Mushafların hata kaldırmayacağı beyan edilerek, bile bile de halkın yanlış bilgilendirileceğine binaen bunların imhasına karar verilmiştir. Bizim inancımıza göre Kur'an-ı Kerim'i yakmak (aslında diğer eseler içinde geçerlidir) hoş bir görüntü olmayacağından denize dökülmesine karar verilmiştir (Lewis: Nak.: Armağan:2004).

Bu iddia sahipleri zannederim günümüzdeki şu uygulamadan haberdar değildir: Yaşadığımız dönemde basılan her Kur'an-ı Kerim'lerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mushaf Kurulu'nun harf harf incelemesi neticesinde hatalı bulunanların basımına izin verilmediği; hatta Diyanet damgası taşımayan Kur'an'ların imha edildiğini bu kişiler bilmemekteler ya da bilmek istememektelerdir.

Doğulu Olmak; Hatalı Yerde Yaratılmak mıdır?

Doğulu olmanın, hatalı yerde yaratılmış olmakla eşdeğer görülen batılı zihniyete göre Doğu; ancak, Batı ile bütünleşirse, Batı'nın dediği gibi hareket ederse; yani Oryantalizmin uygulayıcısı olursa o taktirde "onlardan" sayılacaktır. Ve, "bizim çağdaş dünyamızda yeriniz yoktur" (Kontny: 2002:125) hükmünce muameleye tabi tutulacağı da bellidir. Nitekim, bizdeki şu bakış açısı ve tatbiki "Batı medeniyetinin bir parçası olduğunun ispatı" açısından mühimdir. Gizli oryantizm(Kahraman:2002:169) olarak da nitelenen bu tavır ve ideolojik alt yapının fikri izahı şu şekildedir: " 'Medeniyet' demek 'Batı' demektir: "

Bütün mesaimiz Türkiye’de asrî, binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. *Medeniyete girmeyi arzu edip de garba teveccüh etmemiş* millet hangisidir?.. Batı’nın her türlü medenî eserlerini alacağız” Bu anlayış zahirde muasırlaşmanın (çağdaşlaşma) bir icabı, hakikatte ise oryantalistlerin (gizli) hükm-ü fermâ olmasıdır.

Bundan mütevellit, yakın tarihimizin aydın tabakasının meselelere yaklaşımı; yani tekâmülün mümkün olabilmesinin ilk şartının şarkiyatçı düşüncenin tilmizi olmaktan geçtiğine inanmasıdır. Öyle ki, Türkiye’nin geleceğine yön veren kurumlardaki bilim adamları, yazarlar, aydın geçinenler, ‘geri kalmışlık’ duygusuyla hareket ettiklerinden güçlü olanın yanında olmanın gerekliliğinden dem vurmuşlardır. Meselâ, bunlardan Prof.Dr. Suat Sinanoğlu’nun oryantalistlere verdiği isim de (Türkiye açısından) altın tepsideki zehiri tarif zaviyesinden bakıldığında, ilginçtir: Türk Hümanizması .

Bu kişiye göre Türk Hümanizması, özünde klasik oryantalist düşüncesi olan fikrî, esas almalıdır. Türk toplumunun öbür dünyaya dönük kadercî (yazgıcı) zihniyetinin Türk toplumu üzerindeki egemenliğini sürdürmesi, gelişmenin, Batılılaşmanın önündeki set olarak görmesi dikkate şâyândır. Bununla da kalmaz ve devam eder: Türk ya da batılı, böyle düşünenler Avrupa’yı Avrupâ yapan toplumsal ve ahlakî değerlerin insancıl ve akılcı ilkelere dayandığını ve bu ilkelerin kaynağının Yunan-Roma evreninde aranması gerektiğini bilmemekte ya da unutmaktadırlar. Doğu kaynaklı hıristiyan dinini güçlü ve olumlu etkisi altına alan işte bu değerler sistemidir. Bu gerçeği gözönünde tutanlar, klasik çağın büyük insanlarını naturaliter christiani (doğuştan hıristiyan) değil, tam tersine büyük kilise düşünürlerinin historice gentiles (tarihi açıdan pagan) olduklarını kabul etmek zorundadırlar” (Sinanoğlu: 1988:60).

Avrupa’yı Avrupa yapan değerlerin Yunan-Roma felsefesinde aran-

ması gerektiğini, bu amaç doğrultusunda eğitim sistemi tepeden turnağa değişmeli, Osmanlı tarih ve edebiyatı dahi **öğretilmemeli**, Latince ve Yunanca öğretimine geçilmeli, siyasal eğitim alanında Yunanistan’ın ve Roma’nın siyasal tarihini ve kurumlar tarihini batı toplumlarına oranla daha büyük bir istek ve coşku ile incelenmeli diyen Sinanoğlu şöyle devam etmektedir: “Batı’da ulusal tarih ve ulusal edebiyat, klasik düşünceye bağlanmaları nedeniyle, kendi başına gençlerin eleştiri ruhuna ve tarihi bilince erişmelerine yardımcı olabilirlerse de Divan edebiyatı ve Osmanlı tarihi islam evrenine egemen olan hareketsiz, dogmatik zihniyetin ürünleridir; bu yüzden din okullarında okuyan öğrencilerin her türlü evrim ve ilerleme fikrine yabancı kalmamaları imkansızdır. Bundan çıkan sonuca göre, gençleri üniversite öğrenimine hazırlayan Türk orta dereceli okulları batı, klasik dillerine yer verilmediği, öbür yandan da Osmanlı tarihi ve edebiyatı bir ölçüde de olsa akılcı ve insanî bir eğitimin sağlanması açısından yararlı **olmadıkları** için, örnek alındığı ileri sürülen Fransız lisesinin modern kolundan-özgürlükçü biçimlenim ve estetik eğitim açısından- aşağı kaldıkları gibi(Montesquieu, Ronsard, Descartes, Rousseau bir bakıma Yunan ve Roma yazarlarının yerini iyi kötü tutabilirler), batının meslek ve teknik okullarının düzeyine bile erişememektedirler” (Sinanoğlu: 1988:79).

Yine yakın tarihteki aydınlardan Yakup Kadri,meseleyi biraz daha özele irca ederek verdiği hükmün “şeklen Avrupakâri değil ruhen Avrupai olmaya çalışalım” telâkkisini, Nurullah Ataç daha sitematik hâle getirmiş ve şu fikirleri savunmuştur: “Gözlerimizi Avrupa’dan ayırmamalıyız,çoktur, sayılmıyacak kadar çoktur bizim Avrupa’dan almamız gereken şeyler.Geleneklerimize sınıksız bağlı kalmamızı ,Avrupalı yazarların kitaplarını kapatıp da kendi edebiyatımızla yetinmemizi öğütleyenler oluyor, onlardan değilim ben,eritmeliyiz kendimizi Avrupa uy-

garlı içinde,kurtuluş ondadır.” (Ataç:2012,16)

Gerçek aydının nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade eder: “Bizde gerçek aydın, sözün Avrupa’ daki anlamıyla gerçek aydın yetişmesini istiyorsak, orta öğrenim okullarını değiştirmeliyiz o okullara edebiyat dersleri koymalıyız.Büyük yok mu o okullarda edebiyat dersi? Yoktur; bizde batı acunundaki anlamıyla bir edebiyat yoktur da onun için.Bizde hep kendilerinden öncekilerin söylemiş olduklarını tekrar eden bir takım şairler yetişmiş,hiçbir şair hiçbir yazar yeni düşünceler, yeni görüşler getirmemiştir,iç hayatımız naslara bağlı olduğu gibi güzellik hayatımız a naslara bağlanmıştır,füşünce hayatımız da naslara bağlanmıştır.Bizim edebiyatımız insana türlü görüşleri ,türlü düşünceleri öğretmez,insanoğlu saygısı aşılamaz... Bunun için orta eğitim okullarından bizim edebiyatımızı kaldırıp yerine Yunan,Latın edebiyatını koymak gerekir. Batı acunu aydın aydın eden onlardır da onun için.”(Ataç:2012,29-30)

Yine ilginç ve teslimiyetçi oryantalist zihniyete numune olması babından Nurullah Ataç’ın şu fikirleri de dikkat çekicidir: “Bu ülkede, Batı uygarlığının üstünlüğünü anlamış, bunun için de o uygarlığın gereklerini yaymaya çalışan kimseler var, en aşağı yüz, yüz elli yıldan beri... Getirebildiler mi Batı uygarlığını? Hayır, onlar da **ılımlı** (vurgu bana aittir-M.M), olmağa kalktılar, yahut önlerine ılımlılar çıktı:(İlimli İslâm siyasetinin savunucuları da aynı zamanda oryantalistin gönüllü müdafileri değil de nedir?-M.M.) Yooo! Dediler ılımlılar, ‘Biz büsbütün de Batılı olamayız, bizim de geleneklerimiz var, ayrılmamalıyız o geleneklerden. Batı uygarlığını mı alacağız? Peki. Ancak ona biraz da Doğu uygarlığını karıştırmalıyız’ dediler.

Neye vardı bu? Batı uygarlığı gücünü yitirdi Doğu uygarlığı içinde, eridi, kendimize uydurduk onları, Doğu düşüncelerine, görüşlerine, inanışlarına göre yorumladık, özlerini de-

ğiştiriverdik, tanınmaz bir kılığa soktuk.” (Ataç:2012,133)

Bizim içimizdeki gönüllü oryantalistlerin tekâmül anlayışı bundan ibarettir. Bu gibi nice sözüm ona aydın, ‘kendimiz’ olmaktan çıkarak muasırlaşmanın mümkün olabileceğini savunmuşlardır. Maalesef tam teslimiyetçi, şarkiyatçı yazar ve çizerler, ıvazsız-garazsız, bihakkın görevlerini yerine getirmişlerdir. Ve, hâlâ bu fikri takipçiler şu veya bu şekilde etkili yerlerde “ıımlılık” adıyla meydanları tozu dumana katmaktadırlar.

“Oryantalist Bir Yazar: Orhan Pamuk”

Bir yazarın kitabı çok satıyor, çok okunuyor, çok tartışılıyorsa; yani popüler ise o noktada düşünölmelidir. Popöler olma adına yazılan yazılar, romanlar, hikâyeler kalıcı değil, aksine su üzerine yazılmış yazı gibidir. Malum, popüler kültürün beraberinde getirdiği meşhur olmak, anlı şanlı yazarlar güruhuna katılmak için öyle kaliteli fikirlerle techiz edilmeniz gerekmiyor. Şahsiyetinizden, dilinizden, dininizden vazgeçip; Batı’ya yaranmak için milletinize sövdünüz mü, artık gerisi çorap söküğü gibi gelir.

İşte, edebiyat dünyasında fırtına! gibi esen meşhur yazarımız Orhan Pamuk da popülerliğinin tadını çıkarıyor. Her kitabı çıktığında televizyonların vazgeçilmezi; gazetelerin müracaat ettiği edebî şahsiyet! oluveriyor. Halbuki bir iki kitabı dışında okunmaya degecek, okumak için vakit harcanacak romanı bulunmamaktadır diyordu yönetmen Halit Refiğ. Bununla alâkalı şu görüşleri dile getirmişti: “Ben Orhan Pamuk’un ilk kitaplarını ilgiyle okudum. Cevdet Bey ve Oğulları, Sessiz Ev vs. Beyaz Kale’den itibaren Orhan Pamuk kitapları okumayı bıraktım. Son kitaplarının hiçbirini okumadım. Orhan Pamuk üstünde çok uzun boylu zaman kaybetmek istemiyorum.” (Refiğ:2004)

Bizim esas üzerinde durmak istediğimiz husus ise, İstanbul/ Hatıralar ve Şehir isimli kitabındaki yazılarıyla içindeki “oryantalist” aşkını dışa vur-

masıdır. Artık, Batıcı olmaktan öte, bir oryantalist fikrin tilmizi gibi görüşlerini alenen yazması, ifade etmesidir. Biz, burada romanı tahlilden ziyade, romanın ihtiva ettiği fikirleri ön plâna çıkararak; bir zihniyetin arka plânını izah etmek istiyoruz.

Orhan Pamuk milletiyle barışık bir yazar olmadığı gibi, tamamen Batı kültürüyle yoğrulmuş (kendisi, Türk toplumuna yabancılaşmanın mahsülünü veren Robert Koleji mezunudur) bir romancıdır. Müslüman-Türk insanına ne kadar tepeden baktığına delâlet eden görüşleri onun oryantalist kişiliğini yansıtır. Kendi insanına yabancı, fildişi kulelerinden millete bakan bir ideolojinin temsilcisi olan Pamuk’un yegane gayesinin Nobel Edebiyat ödülünü almak olduğunu ifade edenler, onun kişiliğindeki sapmaları doğrulamaktadır. Şair ve Yazar Hilmi Yavuz, vergiği bir röportajda Pamuk’un oryantalist bir yazar olduğunu dile getirir ve şöyle eder: “**Ben on yıldır Orhan Pamuk’un oryantalist bir yazar olduğunu, Avrupalı bakış açısından ölkemize, insanımıza, edebiyatımıza, kültürümüze baktığını yazdım ve söyledim...** Orhan Pamuk artık kendini gizlemeyi de bıraktı. Açıktan açığa bu kitabıyla bir oryantalist olduğunu dile getirmekten herhangi bir biçimde kaçınmadığını gösterdi. Tabii bir takım hesapları vardır Orhan Pamuk’un. Çok açık: Nobel almak istiyor. Nailpul nasıl aldı? Müslümanlara yüklenerek. Açıktan açığa yapamıyor. Nailpul’un yaptığı gibi doğrudan doğruya Müslümanlığı karşısına almayı seçmiyor. Dolaylı yollardan deniyor. Doğu kötüdür, Türkler bezdiricidir filan gibi şeyler söylüyor. Böylece ikinci bir tür Nailpul olmak sevdasına kapılmış gibi.” (Yavuz:2004)

Şimdi de Orhan Pamuk’un kendini Batıcı olduğunu işaret eden, Nobel Edebiyat ödülünü nasıl hak ettiğini dair görüşlerinden bir demet sunalım.

Osmanlı-Türk tarihine bakışının ana eksenini “Yirminci yüzyılın ilk yarısında İstanbul’da bir eşcinsel olmak.” (Pamuk:2012:149) diye maha-

retle ve ayırteci bir özellikmiş gibi tanıttığı Reşat Ekrem KOÇU’nun tarih anlayışının şekillendirdiği açıktır. *Reşat Ekrem Koçu’nun Bilgi ve Tuhaflık Koleksiyonu: İstanbul Ansiklopedisi* başlıklı bölümünde “Bakmaya doymadığım elle çizilmiş siyah-beyaz resimlerinin yanında kitabı o kadar hoş yapan şey Osmanlı tarihini, ders kitaplarının yaptığı gibi mağrur ve milliyetçi bir dille anlatılan birtakım savaşların, zaferlerin, yenilgilerin ve anlaşmaların toplamı olarak değil, bir dizi tuhaflıkların, acaip olay ve kişiliklerin, çarpıcı, ürpertici korkutucu, hatta tiksindirici bir resmi geçidi olarak görmesiydi” (Pamuk:2012:142-143). Batıcı bir yazarın “(...)Osmanlı’nın tuhaflığını, yabancılığını ve bunların içinden beklenmedik bir şekilde çıkan insanlığını uzaktan ve bizim modern penceremizden seyretmek zevkliydi” (Pamuk:2012:143) demesi de kaçınılmazdır.

Bu tarih ile beslenen bir yazarın Oryantalist bakış açısını aksettirmesi tabiidir. 1955 yılında cereyan eden 5-6 Eylül hadiselerinden bahsederken yağmacı çetelerin “(...) evleri basıp Rum-Ermeni kadınların ırzlarına geçtikleri için Fatih Sultan Mehmet’in Fetih’ten sonra İstanbul’u yağmalayan askerleri kadar acımasız davrandıkları söylenebilir” (Pamuk:2012:165).

Kendi içinde çelişkiye düşen Ermeni ve Rum muhibbi yazar şöyle der: “Bizanslılar ise Fetih ile birlikte yok olmuşlardı” (Pamuk:2012:162) dedikten sonra devamında ise “Geçen yüzyılın başında İstanbul’un nüfusunun yarısı Müslüman değildi ve gayrimüslim nüfusun çoğunluğu Bizans’ın devamı olan Rumlardı” (Pamuk:2012:164).

Batıcılık etkisi ve Modernizmin şekillendirdiği laik burjuvazinin tipik bir numunesi olan Pamuk, İslâm Dini’ni: yoksulların dini (Pamuk:2012:164); Allah’a inandıklarında dolayı fakir klanlar dini (Pamuk:2012:170) diye vasıflandırması ve alt sınıf inancı olarak resmetmesi şaşılacak bir hâl değildir.

Şarkiyatçı düşünceye bakınız: “Üzerimde Batılı bakışların eksikliğini

hissettiğim zaman, ben kendi kendimin Batılısı olurum.” (Pamuk: 2012:269) Yani Oryantalizmin sözcüsü, vahşi kapitalizmin temsilcisini aratmam demeye getiriyor. Devam ediyor: “Batılı gözlemcinin şehri derin bir şekilde eleştirip aşağılayan yazısını ona katılarak okumak isteği bende de vardır ve bu tür yazıları okumak İstanbul’un ne güzel, ne tuhaf, ne harika ve kendine özgü bir yer olduğunu tekrarlayıp duran Pierre Loti gibi yazarları okumaktan daha zevklidir.” (Pamuk: 2012:221) Pamuk kendisinin de okuduğu Robert Koleji’ndeki Türk hocalarını nasıl da aşağılamaktadır. Aslında burada hakir gördüğü Türk hocaları değildir. Onların tahtında Müslüman-Türk kültürü, içinde yaşadığı cemiyetinin fertlerinin inandığı değerleri hor görmektir. “Bazıları bir Amerikan okulunda hocalık etmenin huzursuzluğuyla, öğrenciler arasında kendisini Amerikalılara ihbar eden ‘casuslar’ olduğunu ima eden, bazıları Türk milliyetçisi sıkı nutuk atan Türk hocaların, Amerikalılara kıyasla daha heyacansız, yorgun, yaşlı ve bezgin olduklarını, bizleri de, kendilerini de, hayatı da artık sevmediklerini hissederdik. İyi niyetle arkadaş olmaya çalışan, Amerikalı hocaların aksine içlerinden ilk gelen şey ezberletmek ve cezalandırmak olduğu için çoğumuz bu bürokrat ruhlu hocalardan nefret ederdik” (Pamuk:2012:289)

“Türk hocalara kıyasla çoğu genç olan Amerikalı hocalar, olduklarından daha saf ve iyi niyetli sandıkları **Türk öğrencilere Batı medeniyetinin haklarını öğretmek için aşırı iyi niyet ve saflıkla öyle bir çırpınırlardı ki, onların neredeyse dini boyutlara varan eğitim gayretkeşliği bütün sınıfı zaman zaman acımayla gülümseme arasında kararsız bırakırdı. Bazıları uzak ve yoksul ülkelerdeki cahil üçüncü dünyalı çocukları eğitmek için Türkiye’ye gönüllü gelmiş, 1940’larda doğmuş, çoğu solcu bu hocalar bize Brecht okutur, Shakespeare’nin sol yorumunu yapar, edebi metin okurken de bütün kötülüklerin kaynağının iyi insanları yoldan çıkartan ‘kötü’ toplumlarda yattığını gös-**

termeye çalışırlardı” (Pamuk:2012:289)

Şuuraltına telkin edildiği anlaşılan (subnimal hipnoz) Türk’e ısınmaması (Pamuk:2012: 82) yabancılaşmanın, batılılaşmanın ve kendi değerlerine ters düşmenin acı bir tablosudur. Nobel Edebiyat Ödülüne göz kırptığı biz zamanda Frankfurt kitap fuarında 2005 yılında **“Bu topraklarda 1 milyon Ermeni, 30 bin Kürt öldürüldü ve benden başka hiç kimse bunu söylemeye cesaret edemiyor. O halde ben yapıyorum ve bu yüzden benden nefret ediyorlar.”** siyasî mesajını vermesi, zirve noktasına ulaşan oryantalist tezahürden başka bir şey değildir.

Sözü daha fazla uzatmanın lüzumu yoktur. Bu ifadelerin kâfi geleceği âşikârdır. Artık, Orhan Pamuk bu fikirleriyle Nobel Edebiyat ödülünü alarak, kendi milletine yabancı kalınacağını bütün dünyaya oryantalist bir gözle ispat eder. Gelecek kuşaklara meşhur bir yazar olmanın yollarını da böylece öğretmiştir..!

Sonuç Yerine

Hâsılı, Oryantalizm ve oryantalist zihniyet, Osmanlı-Türk tarihine kendi “bilimselliği” ile bakmış; maalesef bizim tarihçiliğimiz de bu telâkkîye göre yön almıştır. Bundan ötürü Oryantalizm hiç bir zaman ilmî bir disiplin ol(a)mamıştır. Olamaz da. Çünkü objektif değildir. Dolayısıyla, “bilimselleştirilmiş” Oryantalizm, yüzyılların sistematikleştirilmiş hâlidir. Bunu da, takip eden yüzyıla göre (artık, on yıllar oldu) muhtevası aynı kalmak şartıyla, dışı “janjan”laştırılarak, masum bir hâl alması sağlanıyor. Bu açıdan meseleye bakıldığında Oryantalizm-Globalizm-Postmodern müstemleke fikrî alt yapısını iyi tahlil etmekte, geleceğimiz açısından büyük faydalar vardır.

Oryantalizmin ve tabi ki, oryantalist uygulayıcılarının önüne bend olmanın tek yolu; kendimize ait olan ne varsa onlara sahip çıkarak; Batı’nın “Türk ruhu” diye vasıflandırdığı ve bundan dolayı kendi geleceklerini bu ruhu ortadan kaldırmakla mümkün olacağını inandıkları ve iman ettikleri

“Türk ruhu”nu yeniden tesis etmekle işe başlamak icap eder. Bu, lafla değil; işle, fiille olacaktır. Tabandan tavana bütün fertlerin silkinerek, “öz” ruhu canlandırmanın yolunu açmakla kendini vazifeli addetmelidir. Bu ruhu tesis için, gece gündüz çalışan “hakkiki” şuuruların da önündeki maniler yok edilmelidir. Engellemelerin bir an evvel kaldırılması, geleceğimiz açısından ehemmiyet arz etmektedir.

KAYNAKÇA

*Yazar

- ARMAĞAN, Mustafa, Zaman/Turkuaz-Tarih, İstanbul-16.05.2004
- ATAÇ, Nurullah, Diyelim-Söz Arasında, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-Şubat-2012
- EDWARD W. Said, Oryantalizm, Terc.: Nezh ÜZEL, İrfan Yayıncılık, İstanbul-Mart-1998
- EFENDİ, Vâsıf, Nak:, Mustafa ARMAĞAN, Zaman/Turkuaz-Tarih, İstanbul-16.05.2004
- KAHRAMAN, Hasan Bülent “İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm”, Doğu-Batı Dergisi, Sayı:20 İstanbul-Ağustos-2002
- KONTNY, Oliver, “Üçgenin Tabanını Yok Sayan Pythagoras: Oryantalizm ve Ataerkillik Üzerine” Doğu-Batı Dergisi, Sayı:20, İstanbul-Ağustos-2002
- LEWIS, Bernard, Müslümanların Avrupa’yı Keşfi, Trcm.: İhsan Durdu, Ayışığı Kitapları, İstanbul-Mayıs-2000
- PAMUK, Orhan, İstanbul/Hatıralar ve Şehir, İletişim Yay., İstanbul-Nisan-2012
- REFİÇ, Halit, Gerçek Hayat Dergisi, İstanbul-27 Şubat-4 Mart-2004
- SİNANOĞLU, Suat, Türk Humanizması, TTK, Ankara-1988
- YAVUZ, Hilmi, Gerçek Hayat Dergisi, İstanbul-27 Şubat-4 Mart-2004